

Du bestemmer ikke over mig!

Af pædagogisk konsulent Niels Kousgaard

Måske er jeg den eneste far, der har fået den besked af sin 5-årige søn, men det tror jeg nu ikke. For mig er det sket et par gange faktisk, og begge gange selvfølgelig i forbindelse med, at jeg har bedt ham gøre noget, han synes var irriterende eller i hvert fald irriterende lige nu. *Du bestemmer ikke over mig!* Jeg synes, jeg hver gang har givet ham et kort og klart svar om, at dér tog han fejl, og nu skulle han se at komme i gang.

Men så forleden sagde han det igen. Og denne gang ramte hans ord mig som en mavepumper, for han satte ekstra trumf på: *Du bestemmer ikke over mig. Det gør Gud!* Der gik lige nogle sekunder, inden jeg havde fået pusten igen, for det var et godt slag, han havde sat ind dér. Det ramte præcist et sted, hvor mine parader ikke dækkede. *Ta' den!* Jeg var sendt til tælling.

Pædagogisk mandat

Ind imellem er det den slags kommentarer fra børn, der kan sætte tankerne i gang. For med hvilken ret, kan jeg sige til min søn, at han skal hjælpe med at tømme opvaskemaskinen? Med hvilken ret kan jeg sige, at han skal sidde stille ved bordet? Med hvilken ret kan jeg påvirke ham med mine værdier? Med hvilken ret kan jeg sige, at min søn er *min*? Hvad jeg svarede min søn, vil jeg vende tilbage til senere, men ordvekslingen fik for mig sat fokus på det, man med et fagbegreb kalder det pædagogiske mandat.

Opdragelse er overdragelse

Med Adam og Eva som undtagelser er alle mennesker begyndt menneskelivet som børn. At være barn betyder en umodenhed og hjælpeløshed i forhold til at tage ansvar for sit eget liv. Og netop ansvar er et væsentligt element i det at være menneske. Det betyder ikke, at barnet kun er halvvejs menneske, sådan som nogle i tidens løb har ment. Men det betyder, at barnet ikke selv magter fuld selvstændighed og myndighed. Det kan ikke selv bære ansvaret.

Endnu! For målet for al opdragelsesvirksomhed skal være at overflødiggøre sig selv. Barnet er fra fødslen hjælpeløst, men det er født med potentiale til selvstændighed. Det er født til at tage ansvar og må langsomt få det overdraget i takt med, at umodenheden erstattes af modenhed. Opdragelse er overdragelse. Den ydre autoritet, som den voksne har over barnet, må gradvist erstattes af en indre autoritet, dvs. barnets egen samvittighed og personlige frihed. Fra et religionspædagogisk synspunkt må det ses i nøje sammenhæng med, at den voksne peger på den øverste autoritet, nemlig Gud, som både barn og voksen er underlagt. (*Det sidste var en pointe, som min søn havde forstået!*).

Sammen med ansvaret får barnet overdraget de mål og værdier, der er højere og større end de selv er. Alt det, der gør, at livet er mere end overlevelse. Børn kommer til verden med et behov for opdragelse, og hvis ingen vil opdrage dem, tager de denne ikke-opdragelse som en opdragelse. Hvis ingen overdrager dem værdier og mål i livet, vil de få dén værdi og dét mål i livet, at der ikke findes nogen værdier eller mål i livet. Samtidig er det vigtigt at være opmærksom på, at

overdragelsen af holdninger og værdier ikke kan sammenlignes med at hælde saft på flasker. Barnet skal netop lære selv at tage stilling og ansvar for sine holdninger og handlinger.

I bredden og i dybden

Overdragelsen af ansvar kan være vanskelig. Hos nogle kan tendensen være, at den voksne ikke overlader nok ansvar til barnet. Det kan både handle om en autoritær opdragelse, der holder barnet nede i ufrihed, eller en usikker voksen, der ikke tør se barnet gøre sine famlende forsøg på at bære et ansvar. Hos andre kan tendensen være, at den voksne ikke vil være ved den myndighed og det ansvar, han/hun har i forhold til barnet. I de tilfælde får barnet for meget og for hurtigt ansvar, og det er en barsk oplevelse for et barn at få givet mere ansvar på sine skuldre, end man er udrustet til at bære.

For at spore sig ind på, hvor meget og hvilket ansvar barnet kan bære, er det væsentligt, at man kender barnet godt. Man må se og lytte til barnet og forsøge at sætte sig i dets sted for at mærke efter, hvor balancen er mellem for lidt og for meget. Det er også vigtigt at have øje for, at ansvarsoverdragelsen må foregå både i bredden og i dybden. Med det mener jeg, at barnet i takt med sin udvikling kan tage ansvar på stadig flere områder (bredden) og at denne overdragelse går via medbestemmelse til selvbestemmelse (dybden). Måske skyldes mange dårlige oplevelser med ansvarsoverdragelse, at man glemte at lade barnet få medbestemmelse, før det fik selvbestemmelse, og barnet derfor håndterede selvbestemmelsen dårligt.

Forældrenes ret og pligt

Men hvis barnet ikke selv kan lede sit eget opdragelsesprojekt, hvem skal så? Her svarer to så forskellige figurer som Forenede Nationer og Martin Luther samstemmende: Forældrene. FN slår i forskellige erklæringer og konventioner flere gange fast, at det er forældrenes ret og ansvar at tage vare på børnenes opvækst og opdragelse. Og Martin Luther begrundede ud fra Guds skabelse af verden, at familien er et af Guds midler til at opretholde skaberværket. Heraf følger også, at forældrene står i Guds sted som opdragere og omsorgsgivere. Derfor det fjerde bud. Man kan tale om *hjemmets guddommelige ret* eller blot forældreretten. Det er ud fra denne rettighed, at der må værnes om forældres mulighed for at give deres børn en religiøs eller politisk opdragelse, der måske står i skarp modsætning til det øvrige samfund. Og det er også ud fra denne tanke, at forældre må have principiel (og økonomisk!) mulighed for at drive friskoler og andre institutioner med et andet værdisæt end det gængse.

Men forældreretten er ikke etableret for forældrenes skyld. Sigtepunktet er tværtimod: Hvad tjener barnet? Det er værd at gøre sig nogle tanker om denne sag, når man i vores tid møder børn, der oplever sig selv som forældrenes projektbørn. Børn må opleve sig som en værdi og et mål i sig selv og ikke bare en forlængelse af forældrenes succes.

Nød-mandat og lidt mere

Endnu mere smertefuldt er det i de tilfælde, hvor forældrene svigter deres ansvar og deres børn så meget, at børnene tager skade, og nogen uden for familien bliver nødt til at gribe ind. Her viser det sig tydeligst, at også staten har aktier i det pædagogiske mandat. En af statens helt

grundlæggende opgaver i vores samfund er at værne borgerne mod overgreb og sikre deres rettigheder. Denne opgave har staten også overfor børnene, og også hvis det er forældrene, der begår overgreb eller på anden måde krænker deres rettigheder. Her kan man tale om, at staten har et "nødmandat".

Men statens del i opdragelsesopgaven er større end det. Den kommer også til udtryk ved, at den tager ansvar for en stor del af uddannelsessektoren, så børn og unge får faglig og social læring, så de kan begå sig i samfundet. I Danmark har vi ikke skolepligt men undervisningspligt, og den bestemmelse pointeres ofte på en måde, så forældreretten bliver tydelig: Forældre må selv afgøre om deres børn skal gå i folkeskole, friskole eller have hjemmeundervisning. Men hvis vi vender den om, får vi tydeligere øje på statens ret. For staten dikterer en undervisningspligt og stiller krav om, at undervisningen på friskoler og hjemmeundervisningen "kan stå mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen" (Grundlovens § 76).

Læreren

I den praktiske hverdag mærker barnet nu nok mere til skolen og dens lærere end til staten. Og vel består lærerens primære opgave i at være den fagperson, der drager omsorg for børnenes læring i mødet med det faglige stof, men læreren er mere end en læringsteknolog. Også læreren har nemlig del i det opdragelsesmæssige ansvar, og det betyder, at barnet også i skolen må få mulighed for at få overdraget ansvar i et omfang, som barnet magter, og de holdninger og værdier, som barnet ønsker at bære videre.

Lærerens mandat er et bundet mandat, hvor han/hun ikke absolut frit kan vælge hvilket fagligt stof, holdningsmæssig påvirkning eller pædagogisk metode, barnet skal udsættes for. Dels må lærerens virke være på skolens præmisser, dels må man også respektere og være loyal mod forældrenes primat. Samtidig må lærerens målsætning hele vejen igennem rette sig mod, hvad der tjener til barnets bedste, og det kan også betyde en pligt til at gå i rette med både skolen, staten og forældrene.

Døb og lær!

Da Jesus befalede sine disciple at gøre alle folkeslagene til hans disciple, "idet I døber dem i Faderens og Sønnens og Helligåndens navn, og idet I lærer dem at holde alt det, som jeg har befalet jer" (Matt 28,19-20), gav han dem et pædagogisk mandat. En opgave, der går ud på at give kristen oplæring. Men selv om kirken altså har mandatet direkte fra kirkens Herre, er det nok tættere på den praktiske virkelighed, at betragte kirkens mandat til oplæring for børn som afledt af forældrenes mandat. Også i en sammenhæng, hvor vi praktiserer barnedåb. Ved dåben giver forældrene tilsagn om, at barnet vil modtage en kristen oplæring. Men selv om vi placerer det primære ansvar hos forældrene, har kirken i høj grad et ansvar for at hjælpe med denne opgave. Og lige såvel som dåben fandt sted i menigheden, vil det også være naturligt at noget af den kristne oplæring finder sted i det kristne fællesskab.

Selvom folkekirkens dåbsprocent falder år for år, er den stadig over 70. Men gad vide hvor mange af alle disse dåbsforældre, der er klar over, at de ved dåben gav noget af deres

pædagogiske mandat fra sig? Præsten har formentligt (og forhåbentligt!) givet forældrene en god formaning om, hvor vigtigt det er at fortælle sit barn om Gud og Jesus. Og i mange tilfælde har barnet også fået en børnebibel med hjem som dåbsgave fra kirken, så forældrene havde et godt sted at begynde, når de skulle løfte oplæringsopgaven. Men fik forældrene også med, at det er vigtigt, at barnet oplever sig som en del af det kristne fællesskab? Og fik de at vide, at det er vigtigt at vise barnet vejen til en kristen børneklub eller andre steder, hvor det kan udbygge kendskabet til sin himmelske far?

Mandatpirater

Det viser sig altså, at der er flere formelle mandatindehavere. Men dertil kommer en lang række instanser og personer, som også gerne vil påvirke børn og unge, og som vi ikke må glemme. Jeg tænker på internet, tv, blade, reklamer og mediestjerner, men det handler også om den påvirkning, børn og unge får gennem deres kammeratskabsgruppe. Jeg tror det er vigtigt, at alle, der har pædagogisk mandat, gør sig klart hvilke påvirkninger, børn er udsat for. Måske kan man sige, at nogle aktører ønsker at stjæle det pædagogiske mandat. De forsøger en slags mandatpirateri.

Men jeg tror samtidig, det er vigtigt at holde fast i, at indehaverne af det pædagogiske primat, familien, udgør et væsentligt filter for påvirkningen. Dels kan forældre sætte grænser for, hvilke holdningspåvirkninger, der skal have lov at slippe igennem til barnet, fx ved at slukke for fjernsynet. Dels har forældrene gennem opdragelsen udstyret barnet med et internt filter, så barnet i en vis grad ser verden gennem hjemmets optik.

Svaret

Hvad svarede jeg så min søn? Da jeg havde fået vejret igen, fortalte jeg ham, at han havde fuldstændig ret i, at det er Gud, der bestemmer. Men når vi mennesker får børn, så får vi dem fra Gud, og der følger også en opgave med. Den opgave går ud på, at vi skal passe på vores børn og nogle gange også bestemme over dem. Men vi skal lære vores børn at passe på sig selv og selv bestemme og leve efter Guds vilje. Så det er kun, mens børnene er små og halvstore, at forældrene skal bestemme. Men tænk hvis forældre aldrig havde lov at bestemme over deres børn, så kunne de jo heller ikke passe på dem.

Den forklaring godtog min søn, men han tilføjede et lille forslag: *Nogle gange kan jeg måske også passe lidt på dig!*

Denne artikel blev bragt på KPIs hjemmeside: www.kpi.dk